

Mehmet Şemsettin Günaltay (1883- 1961)

Mehmet Şemsettin Günaltay, içinde bulunduğu felaket ortamında, ülkenin kurtuluşuna yönelik ortadaki engelleri kaldırmaya yönelik çaba sarf edenler arasına katılıp, ortaya koyduğu çözümlerin temellerini araştıran bir ilim, fikir ve siyaset adamıdır.

M. Şemsettin Günaltay'ın Eğitim-Öğretim ve Meslek Hayatı

M. Şemsettin (Günaltay), 1883'te Erzincan'a bağlı bugünkü adı Kemaliye olan Eğin'de doğdu. Ailesi, Uygur ve Çağatay Türklerinin yaşadığı yer olarak bilinen Urik adlı bir köye mensuptu. Babası Müderris İbrahim Ethem Efendi, Annesi Saliha hanımdır. İbrahim Ethem Efendi, Ulema içerisinde mevki ve şöhreti olan dar gelirli bir ailedendi. M. Şemsettin (Günaltay), Üsküdar Ravza-yı Terakki Mektebi'ni ve Vefa İdadisi'ni birincilikle bitirdi. Darülmua'llim-i Alî (Yüksek Öğretmen Okulu)'nin fen şubesinden 1905'te mezun oldu. Özel olarak Arapça, Farsça ve Fransızca öğrendi. Dini ilimler okudu.

M. Şemsettin (Günaltay), İstanbul Darüşşafaka'da hendese öğretmenliği, Kıbrıs İdadisi'nde müdür muavinliği görevinde bulundu. Müdürlük yaptı. Maarif Nezareti tarafından 1909 yılında tabii ilimler okumak üzere gönderildiği İsviçre'nin Lozan Üniversitesi'nde öğrenimini sürdürdü. Yurda döndükten bir süre sonra Midilli İdadisi'nde kısa bir süre müdürlüğe atandı. Daha sonra Kıbrıs İdadisi'nde ve Gelenbevi (İzmir) Lisesi'nde tarih öğretmenliği ve okul müdürlüğü görevlerinde bulundu. Midilli de bulunduğu süre içerisinde "*Sırat-ı Müstakim*"- "*Sebilürreşad*" ekibine yazar olarak katıldı. İlk yazıları felsefe ağırlıklı olup daha sonra sosyal konulara yöneldi. Türk Ocağı'nda tarih dersleri yanında konferanslar verdi. 1913'de "*İslâm Mecmuası*" nın çıkmasıyla İslâmcı-Türkçü diye adlandırılan ekip içinde yer aldı. Medrese ve İlahiyat Fakültesi'nde dinler tarihi müderrisi, 1914 de Darülfünun Edebiyat Fakültesi'nde Türk Tarihi ve İslâm Kavimleri Tarihi Müderrisi oldu. Süleymaniye Medresesi'nde dinler tarihi ve İslâm felsefesi okuttu. 1922 yılında Şerr'iyye Vekaleti ve Telifat Heyeti Üyesi oldu. Darülfünun İlahiyat Fakültesi İslâm Dini Tarihi ve Fıkıh Tarihi Müderrisliğine ek olarak fakülte sekreterliğine ve ertesi yıl da adı geçen fakültenin dekanlığına getirildi. Darülfünun da yeni kuşaklardan seçilen genç bilginlerle, yeni bir ilim heyeti hazırlayan Ziya Gökalp öncülüğünde "*İçtimaiyat Mecmuası*" ve "*Milli Tetebbulat Mecmuası*" nda Türk Tarihi Müderrisi olarak bulundu. M. Şemsettin (Günaltay), İlim faaliyetlerini sürdürürken 1915 yılında İttihat ve Terakki Fırkası'ndan Ertuğrul (Bilecik) Mebusu seçilerek Mebuslar Meclisi'ne girdi. 1920 yılında Mebuslar Meclisi fesh oluncaya kadar bu görevini sürdürdü. Bu süre zarfında Darülfünun'daki derslerini de ihmal etmedi. Meclis'te Darülfünun'un islahat ile ilgili çalışmalarında olduğu gibi, Kanuni Esasi'nin değişikliği ile ilgili kanunun çıkmasında, ülkenin karşı karşıya bulunduğu bulaşıcı hastalıklar ile mücadele tedbirleri, öğretmenlerin mevcut durumları ve onların sahip olmaları gereken vasıfları vb. ile ilgili yaptığı konuşmalar ile belirli kanunların çıkarılmasında etkili oldu. 1918 de Mebuslar Meclisi İdare Memurluğu görevinde bulunarak, İttihat ve Terakki ileri gelenlerini sorgulayacak olan komisyon içinde yer aldı. 1919 da Meclis'in fesh edilmesinden sonra iç tüzük gereği idare memurluğu sıfatı iki yıl daha devam etti. 1918 de Teceddüt Fırkası kurucuları arasında yer aldı. M. Şemsettin (Günaltay)'in ilim ve fikir hayatı ile birlikte hemen hemen aynı zamanda siyasi faaliyeti de başladı. O, mütareke günlerinde dahi İstanbul Darülfünunu'nda milli davayı kuvvetle savunan ve gençlere yol gösteren ilim adamı vasfını muhafaza etti.

M. Şemsettin (Günaltay), Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin İstanbul şubesinde, daha sonra Kuva-yı Milliye içinde yer aldı. 1925 yılında İstanbul'da Belediye Encümeni Üyeliği'ne daha sonra da Belediye Başkan

Vekilliği'ne seçildi. 1923 yılında TBMM İkinci Döneminde Cumhuriyet Halk Fırkası Sivas Milletvekili olarak bulundu. Meclis Başkan Vekili oldu. 1938-1954 yılına kadar arka arkaya milletvekilliği görevini sürdürerek yedi dönem Sivas Milletvekili bir dönem de Erzincan Milletvekilliğiyle mecliste yerini aldı. 1945'te Cumhuriyet Halk Partisi Grup Başkanı oldu. M. Şemsettin, Türk Ocakları yasasına eklenen metin ile oluşturulan "*Türk Tarih Heyeti*" nin 16 üyesinden de birisiydi. O'nun da içinde bulunduğu toplantılarla 12 Nisan 1931 tarihinde "*Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti*" kurularak bir yönetim kurulu seçildi. Günaltay, 1941 yılından itibaren vefatı olan 19 Ekim 1961 tarihine kadar kurucuları arasında bulunduğu ve üyesi olduğu Türk Tarih Kurumu Başkanlığı görevini sürdürdü. Aynı zamanda Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde tarih alanında ordinaryüs profesör olarak ders verdi. Ankara Üniversitesi'nde profesör olan mutedil, politik ve kültürel meselelerde liberal, din konusunda anlayışlı ve dengeli bir görüşe sahip olarak bilinen M. Şemsettin Günaltay, Hasan Saka Hükûmeti'nin Ocak 1949'daki istifası sonucu 15 Ocak 1949'da yeni hükûmetin başına seçildi. Hükûmet başkanlığı görevi, 14 Mayıs 1950 seçimleri neticesi 22 Mayıs 1950 tarihinde hükûmetin Demokrat Parti'ye devri ile sona erdi. Ancak, bahsi geçen bu seçimlerde Erzincan Milletvekili olarak TBMM içinde yerini aldı. 1954 seçimleri sonucu milletvekilliğinden ayrılmak durumunda kalıp İstanbul'a geldi. 1958-1959 yıllarında Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul İl Başkanlığı görevinde bulundu. 27 Mayıs 1960 İhtilali sonrası Milli Birlik Komitesi ile beraber Kurucu Meclisi meydana getiren Temsilciler Meclisi Üyeliği'ne seçildi. 1961 yılında Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul Senatörü oldu. 20 Ekim 1961 Cumartesi günü vefat etti. Vasiyeti üzerine cenazesi Ankara'da Asri Mezarlıkta defnedildi. Bulunduğu birçok görevlerin yanında Türk Tarih Kurumu üyeliği ve başkanlığı oldukça önemliydi.

İlim, Fikir ve Siyaset Adamı M. Şemsettin Günaltay

Doğum tarihi olan 1883 ile ölüm tarih olan 1961 arasında M. Şemsettin Günaltay, kendisinin bir konuşmasında belirttiği gibi Saltanat, Meşrutiyet, Cumhuriyet dönemi olayları ve gelişmelerine 74 yıllık ömrüyle tanık olmuştur. Günaltay, bahsedilen bu dönemlerin ilk ikisi ve Cumhuriyet döneminin başlangıcında ülke ve milletin, içinde bulunduğu felaketli ortamda ızdırabı içinde hissetmiş o dönemdeki yazdığı eserleri ile gene kendi deyimi ile feryatta bulunmuştur. O'nun bu feryadı üniversite kürsülerinde, geleceğin aydını olacak olan öğrencilerle olduğu gibi, millet ile de sınırlı kalmamış bütün İslâm milletlerini kapsayan bir evrensellik göstermiştir. O, sözü edilen dönemlerde hocalık görevi yanında milletvekili olarak üslendiği siyasi kimliği ile de Mebuslar Meclisi'nde ülkenin karşı karşıya olduğu durumdan kurtarılmasında, ortaya konulan tedbirleri eksik bulmuş, maddi gerekçeler sıralayanlara katılmakla birlikte o maddi gerekçeleri yaratan zihniyetin de nasıl oluşacağını izah etmeye çalışmıştır.

Mebuslar Meclisi'nde söz alıp, yaptığı konuşmalarda kanunların herkesi bağlayıcı olacağından hareketle kanunların ne olduğunu ifade eden kelime ve tabirlerin o kanunlarda hiçbir eksiklik ortaya çıkmaması temelinde bir düzeltici, bir tamamlayıcı olmuştur. Günaltay, kendisine hedef olarak koyduğu geri kalmışlığın, sefaletin parçalanması için hep millî düşünmüş Cumhuriyet dönemi öncesi Cumhuriyeti yerleştiren kadrolardan farklı olmamış bilakis o kadroların amaçlarına ulaşabilmeleri için gerekli zemini hazırlayan Türk tarihinde nadir rastlanan ender simalardan biri olmuştur. O, içten gelen millî duyguları ile taşıdığı ruhu, Cumhuriyet döneminde de ortaya koyarak, 1923'te kaleme aldığı "*Maziden Atiye*" (Geçmişten Geleceğe) adlı eseriyle yeni Türkiye'nin hangi temeller üzerine kurulacağını bir Türk aydını olarak sorumluluk hissiyle ortaya koymuştur. Günaltay, her şeyden evvel Türk ırkının dünya tarihinin en eski ırklarından birisi olduğunu belirtmiştir. En eski olmayı en köklü olmak şeklinde anlayarak seciyelerin de köklü olacağını vurgulamış, bu seciyelerin yok olabilmesi için de ancak oluşmasıyla üzerinden geçen asırlar kadar da, asırların geçmesi gerektiği fikrini ortaya koymuştur. Ayrıca O, "*Türkleşmek*", "*İslâmlaşmak*", "*Çağdaşlaşmak*" düsturlarının birisininin

diğerine tercih edilemeyeceğini savunarak her birinin maddi ve manevi anlamda farklı işlevleri olduğunu, dolayısıyla Türk-İslâm kültür ve değerlerini esas almayı zorunlu görmüştür. O'nun geniş ilmi bilgisiyle kaleme aldığı eserler Türkoloji ilminde geniş yer tutmuş, O adeta ülkede tarih anlayışının bir hazırlayıcısı olmuştur. O'nun kaleme aldığı eserleri ülkenin mevcut durumda karşılaşılabileceği sorunların üstesinden gelebilmek amacıyla ihtimâl dâhilinde olan sorunları bilimsel temeller üzerinde tahlil ederek önlem alma ve fayda sağlamaya yönelik olmuştur. Çünkü ülkenin Yakın Doğu'nun bir parçası olduğu bilincindedir. Günaltay, sunduğu bir tebliğde tarih bilgisinin derinliğinin de verdiği bir ruh ile; *"Mazini hatırla ve geçmişte sahip olduğun irfan iklimlerini tekrar zaptet"* öz cümlesiyle Türk milletinin ulaşması gerektiği hedefi yeni nesle vermeye çalışmıştır. Bu öz cümlede milletin geçmişini ve şimdiki olması gereken özlemini dile getiren Günaltay, ömrünü irfan iklimlerinin milleti tarafından zapt edilmesi uğruna harcamıştır. Günaltay, devam eden ilim adamlığını, idari ve siyasi çeşitli görevlerde de bulunmasına rağmen bırakmamış, Cumhuriyet devrinde de yukarıda belirtilen hedefine kilitlendiği için eserlerinin sağlamlığının da getirdiği bir güvenle Türk Tarih Kurumu başına 1941 yılında getirilmiş ve görülmesi çok nadir olan 20 yıl gibi bir süre bu kurumun başında kalmıştır. Günaltay, Atatürk'ün mirasını bıraktığı ve bu kuruma yüklediği o yüksek ideallerin en iyi ifa edicisi olarak görülmüştür. İlmi faaliyetlerinden bir an bile kopmayan Günaltay, içinde bulunduğu siyasi faaliyetlerine 15 Ocak 1949'da hükûmeti kurmakla görevlendirilerek hükûmetin başkanı olmuştur. O'nun hükûmeti kurmakla görevlendirilmesinde birçok yazarın üzerinde birleştiği; fikir ve vicdan hürriyetine saygılı, mutedil, hür teşebbüse yer veren bir kişiliğe sahip olmasının etkili olduğu şeklindedir. Hükûmetinin sona erdiği 22 Mayıs 1950 tarihine kadar bir hükûmet başkanı olarak onun kafasını meşgul eden birinci mesele yukarıda belirtilen karakteri gereği milli iradeye kanun ve bu kanunun icraatı ile yer vermek isteği olmuştur. O, bu meseleyi sonuçlandırmayı taahhütte bulunmuş, 16 Şubat 1950 tarih 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanununun çıkarılmasında ön ayak olmuştur.

Din eğitiminin sağlıklı olabilmesi, dinin aslının araştırılması amacıyla ilahiyat fakültesi 21 Kasım 1949'da öğretime başlamıştır. Günaltay, toplum için dinin gerekliliğini daha önceki yazılarında savunduğu gibi bu kez icraatı ile ortaya koymuştur. Ancak, asırlar boyunca yanlış itikat ve inançların halkın görüş ve düşünce ufkunu sınırlandıracağı endişesini taşımıştır. Günaltay, gerek din eğitiminin yapılması konusunda gerek Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında 2800 Sayılı Kanuna dair olan 3665 sayılı ek kanunla dinin tarifinde olduğu gibi topluma yönelik ahlaki, vicdani ve fazilet olarak vatandaşlarda görülmesi beklenen erdemlerin gerçekleşmesini sağlamak istemiş, ancak bu yerine getirilmeye çalışılırken asırların dimağlarda bıraktığı yine kendi deyimi ile kof, yosun tutmuş hurafelerin, batıl inançların tehlike olabileceği endişesini taşımıştır. Zihni gelişime engel olmaması şartıyla 10.6.1949 tarihli Türk Ceza Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun içerisinde bulunan 163. maddenin de yer alması, onun yukarıda endişe ettiği görülen gerekçe ile söz konusu dönem için bir anlam kazanmıştır.

Günaltay, hükûmeti döneminde programına dâhil ettiği vergilerdeki düzenlemeyle sosyal adaleti sağlamayı da hedef edinmiştir. Günaltay, ilim, fikir sahasında gösterdiği, yerine getirdiği hizmetleri büyük olmakla birlikte özellikle hükûmet başkanı iken gizli oy-açık tasnif ve hâkim teminatına dayalı seçim kanununun çıkarılmasıyla yönetimin, halkın iradesine bırakılmasında samimiyetini göstermiştir. Hiziplerden ülkenin çektiği sıkıntıları bildiği için muhalefeti ziyarette bulunan, bu işe Türk milletinin geçirdiği bir imtihan ve büyük bir inkılap olarak bakan şahsiyet olmuştur.

Yaşar ÖZÜÇETİN

KAYNAKÇA

AKÇURA, Yusuf, **Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri**, 2. Baskı, Ankara 1983.

AYDEMİR, Ş. Süreyya, **İkinci Adam (1938-1950)**, Cilt 2, 5. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.

Ayın Tarihi.

BAYUR, Y. Hikmet, **Türk İnkılâbı Tarihi**, Cilt 1, 3. Baskı, Ankara 1983.

BAYUR, Y. Hikmet, **Türk İnkılâbı Tarihi**, Cilt 2, Kısım V, 2. Baskı, Ankara 1983.

BCA: 0 30 01.12 72 18.

BCA: 0 30 01.12 72 3.

BCA: 0 30 01.12 72 5.

BCA: 0 30 01.12 72 6.

BCA: 0 30 12 72 12.

BCA: 0 30 18 01 118 108 20.

BCA: 0 30 18 01 124 81 15.

BERKES, Niyazi, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, İstanbul 1978.

Birinci Türk Tarih Kongresi, Maarif Vekâleti ve Türk Tarih Tetkik Cemiyeti Tarafından Tertip Edilmiştir, Konferanslar ile Müzakere Zabıtları, Cilt 1, Ankara 1937.

BİRİNCİ, Ali, **Hürriyet ve İtilaf Fırkası, II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakkiye Karşı Çıkanlar**, İstanbul 1990.

BURÇAK, R. Salim, **Türkiye’de Demokrasiye Geçiş (1945-1950)**, Olgaç Yayınevi, İstanbul 1979.

Cumhuriyet Halk Partisi, Yedinci Kurultayı, Ankara 1948.

Cumhuriyet.

ÇAY, Abdulhalûk, “1876 Meşrutiyet Meclisi”, **HÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C 4, S 1, s.96-105.

ÇETİNKAYA, Bayram Ali, “Tek Parti Döneminin “İslâmcı” Başbakanı M. Şemseddin Günaltay”, **CÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S 2, Sivas 1988, s.437.

ÇOKER, Fahri, **Türk Tarih Kurumu Kuruluş Amacı ve Çalışmaları**, T.T. Basımevi, Ankara 1983.

DOĞRUL, Ömer Rıza, “Şemsettin Günaltay”, **Cumhuriyet**, 18 Ocak 1949.

Dördüncü Türk Tarih Kongresi, Ankara, 10-14 Kasım 1948, Kongreye Sunulan Tebliğler, TTK Basımevi, Ankara 1952.

Düstur, Üçüncü Tertip, Cilt 31-2.

Düstur, Üçüncü Tertip, Cilt 31-4.

Düstur, Üçüncü Tertip, Cilt 31-5.

GÖKALP, Ziya, **Türkçülüğün Esasları**, İstanbul 1976.

GÖKALP, Ziya, **Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak**, Ankara 1976.

GÖKBİLGİN, M. Tayyip, "M. Şemseddin Günaltay", **Vatan**, 6 Kasım 1961.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, "Abbasoğulları İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükselişinde Türklerin Rolü", **Bellekten**, VI-23-24, 1942, s.177-205.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, "Atatürk'ün Tarihçiliği ve Fahri Profesörlüğü Hakkında Bir Hatıra", **Bellekten**, III-10, 1939, s.273-274.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, "Farabi'nin Şahsiyeti, Eserleri ve Tesirleri", **AÜ DTCF**, VIII. 4 Aralık, s.423-436.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, "İbni Sina ve Mantık", **Büyük Türk Filozof ve Tıp Üstadı İbni Sina Şahsiyeti ve Eserleri Hakkında Tetkikler**, Muallim Halit Kitabevi, İstanbul 1937, s.1-24.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, "İbni Sina'nın Şahsiyeti ve Milliyeti Meselesi" **Bellekten**, IV-13, 1940, s.1-37.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, "İslâm Dünyasının İnhitâtı Sebebi Selçuk İstilâsı mıdır?", **Bellekten**, II-5-6, 1938, s.73-88.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, "İslâm Medeniyetinde Türklerin Mevkii", **I. Türk Tarih Kongresi**, Maarif Vekâleti ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Tarafından Tertip Edilmiştir, Konferanslar ve Müzakere Zabıtları, Cilt 1, Ankara 1937, s.289-306.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, "İslâm'da Fen ve Felsefe", **Sırat-ı Müstâkîm**, C 6, Temmuz 1327, s.338- 342.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, "İslâmdan Önce Araplar Arasında Kadının Durumu, Aile ve Türlü Nikâh Şekilleri", **Bellekten**, XV-60, 1951, s.691-707.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, "Kongre ve Kurum Başkanı Prof. Şemseddin Günaltay'ın Kapanış Nutku" , **IV. Türk Tarih Kongresi, Ankara 10-14 Kasım 1948**, Kongreye Sunulan Tebliğler, TTK Basımevi, Ankara 1952, s.475-477.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, "Mektep Programlarının Tanziminde Nazar-ı İtibare Alınacak Esaslar", **Sebilürreşad**, C 2-9, S 29-211, Eylül 1328, s.45-47.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, "Selçuklular Horasan'a İndikleri Zaman İslâm Dünyasının Siyasal, Sosyal, Ekonomik ve Dini Durumu, **Bellekten**, VII-25, 1942, s.59-99.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, "Şarkî Tokyo (Türk) Hakanlığında Fetret Devresi, M. 630-681", **Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası I**, S 3, s.247-270.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, "Türk Tarih Kurumu Başkanı Ord. Prof. Şemseddin Günaltay'ın Söylevi", **V. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 12-17 Nisan 1956**, Kongreye Sunulan Tebliğler, TTK Basımevi, Ankara 1960, s.2-7.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, "Türk Tarih Kurumu Başkanı Prof. Şemseddin Günaltay'ın Açış Nutku", **III. Türk Tarih Kongresi, 1942, Ankara, 15-20 Kasım 1943**, Kongreye Sunulan Tebliğler, **Bellekten**, VIII-29, s.5-10.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, "Türk Tarih Kurumu Başkanı, Sivas Milletvekili Ord. Prof. Şemseddin Günaltay'ın Söylevi", **IV. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 10-14 Kasım 1948**, Kongreye Sunulan Tebliğler, TTK Basımevi, Ankara 1952, s.2-6

GÜNALTAY, M. Şemsettin, "Türk Tarih Tezi Hakkındaki İntikatların Mahiyeti ve Tezin Kat'i Zaferi, **Bellekten**, II-7-8, 1938, s.337-365.

- GÜNALTAY, M. Şemsettin, "Türk Tarihinin Ana Kaynaklarından Camiü'ttevarih ve Fazlullah Reşidüddin, **Bellekten**, I-1, 1937, s.165-179.
- GÜNALTAY, M. Şemsettin, "Türklerin Anayurdu ve Irkı Meselesi", **Üniversiteyi Açış Dersi**, Ülkü Basımevi, İstanbul 1939-1941, s.I-14.
- GÜNALTAY, M. Şemsettin, **Başbakan Ş. Günaltay'ın Nutku**, Kader Matbaası, İstanbul 1949.
- GÜNALTAY, M. Şemsettin, **Dil ve Tarih Tezlerimiz Üzerine Gerekli Bazı İzahlar**, Devlet Basımevi, İstanbul 1938.
- GÜNALTAY, M. Şemsettin, **Felsefe-i Üla İspat-ı Vacip ve Nazariyeleri**, Efka-ı İslâmiye Matbaası, İstanbul 1339-1341.
- GÜNALTAY, M. Şemsettin, **Hurafattan Hakikata**, Tevsi-i Tıbaat Matbaası, İstanbul 1332.
- GÜNALTAY, M. Şemsettin, **Hürriyet Mücadeleleri**, Haz. Sabahat Erdemir, Gün Matbaası, İstanbul 1958.
- GÜNALTAY, M. Şemsettin, **İbraniler**, Akşam Matbaası, İstanbul 1936.
- GÜNALTAY, M. Şemsettin, **İran Tarihi, En Eski Çağlardan İskender'in Asya Seferine Kadar**, TTK Basımevi, Ankara 1987.
- GÜNALTAY, M. Şemsettin, **İslâm Dini Tarihi**, Darülfünun Matbaası, İstanbul 1922.
- GÜNALTAY, M. Şemsettin, **İslâm Tarihi**, Efka-ı İslâmiye Matbaası, İstanbul 1922-1925.
- GÜNALTAY, M. Şemsettin, **İslâm'da Tarih ve Müverrihler**, Efka-ı İslâmiye Matbaası, İstanbul 1922-1926.
- GÜNALTAY, M. Şemsettin, **Maziden Âtiye**, 1. Baskı, Kanaat Matbaası ve Kitaphanesi, Dersaadet 1339.
- GÜNALTAY, M. Şemsettin, **Mezopotamya-Sümerler, Akadlar, Gutiler, Amürüler, Kassitler, Asurlular, Mitanniler, İkinci Babil İmparatorluğu**, Akşam Basımevi, İstanbul 1934.
- GÜNALTAY, M. Şemsettin, **Mufassal Türk Tarihi**, I. Kitap, Efka Matbaası, İstanbul 1338-1340.
- GÜNALTAY, M. Şemsettin, **Mufassal Türk Tarihi**, II. Kitap, İstanbul Matbaası, İstanbul 1339
- GÜNALTAY, M. Şemsettin, **Mufassal Türk Tarihi**, III. Kitap, İstanbul Matbaası, İstanbul 1339.
- GÜNALTAY, M. Şemsettin, **Mufassal Türk Tarihi**, IV. Kitap, İstanbul Matbaası, İstanbul 1339.
- GÜNALTAY, M. Şemsettin, **Mufassal Türk Tarihi**, V. Kitap, İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul 1340.
- GÜNALTAY, M. Şemsettin, **Müntehab Kıraat**, Efka-ı İslâmiye Matbaası, İstanbul 1923.
- GÜNALTAY, M. Şemsettin, **Müslümanlığın Çıktığı ve Yayıldığı Zamanlarda Orta Asya'nın Umumî Vaziyeti**, Başvekâlet Müdevvenat Basımevi, Ankara 1933.
- GÜNALTAY, M. Şemsettin, **Suriye ve Palestin**, Akşam Basımevi, İstanbul 1934.
- GÜNALTAY, M. Şemsettin, **Tarih Lise I**, Maarif Basımevi, İstanbul 1939.
- GÜNALTAY, M. Şemsettin, **Tarih-i Edyan**, Kanaat Matbaası ve Kütüphanesi, İstanbul 1922.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, **Türk Tarihinin İlk Devirleri Uzak Şark, Kadim Çin ve Hind**, Millî Mecmua Basımevi, İstanbul 1937.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, **Türk Tarihinin İlk Devirlerinden Yakın Şark, Elâm ve Mezopotamya**, 2. Baskı, TTK Basımevi, Ankara 1987.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, **Yakın Şark II, Anadolu, En Eski Çağlardan Ahamenişler İstilasına Kadar**, TTK Basımevi, Ankara 1987.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, **Yakın Şark III, Suriye ve Filistin**, TTK Basımevi, Ankara 1947.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, **Yakın Şark**, IV, TTK Basımevi, Ankara 1951.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, **Zulmetten Nura**, Tevsi-i Tıbaat Matbaası, İstanbul 1915.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, “Bir Milleti Sefaletten Saik Kuvvetler ve Kurtaracak Eller”, **Sebilürreşad**, C 1-8, S 16-198, Mayıs 1328, s.297-300.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, “İslâmda Fen ve Felsefe”, **Sırat-ı Müstâkîm**, C 6, Temmuz, 1327, s.310-312.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, “Muhtekirlerin Pençeleri Altında Kıvranan Köylüleri Düşünelim (İçtimaiyat)”, **Sebilürreşad**, C 2-9, S 33-215, Ekim 1328, s.123-125.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, “Talim ve Terbiye Meselesi”, **Sebilürreşad**, C 1-18, S 20-202, Temmuz 1328, s.379-380.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, “Talim ve Terbiyede Ebeveynin Vezaifi”, **Sebilürreşad**, C 1-8, S 22-204, Temmuz 1328, s.417-419.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, “Talim ve Terbiyede Mektepler (Terbiye ve Talim)”, **Sebilürreşad**, C 1-8, S 24-206, Ağustos 1328, s.460-462.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, **Fennin En Son Keşfiyatından**, İstanbul 1328.

İctihat.

İĞDEMİR, Uluğ, **50. Yılında Türk Tarih Kurumu**, TTK Basımevi, Ankara 1973.

İkdam.

İkinci Türk Tarih Kongresi, İstanbul, 20-25 Eylül 1937, Kongre Çalışmaları ve Kongreye Sunulan Tebliğler, Kenan Matbaası, İstanbul 1943.

İslâm Mecmuası.

KARA, İsmail, **Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi**, Cilt 1, İstanbul 1986.

KARPAT, H. Kemal, **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul 1967.

KOCAHANOĞLU, O. Selim, **İttihat-Terakki’nin Sorgulanması ve Yargılanması**, Temel Yay., İstanbul 1998.

KURAT, A. Nimet, “Panislawizm”, **AÜ DTCF**, C XI, S 2-4, Haziran-Aralık 1953, s.241-278.

KÜTÜKOĞLU, S. Mübahat, **Osmanlı-İngiliz İktisadî Münasebetleri (1838-1850)**, Cilt II, İstanbul 1976.

LEWIS, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev. Metin Kıratlı, TTK Yay., Ankara 1984.

Meclisi Mebusan Encümen Mazbataları ve Tekâlif-i Kanuniyye ile Said Halim ve Mehmet Talât Paşalar Kabineleri Âzalarının Divân-ı Âliye Sevkleri Hakkında Beşinci Şubece İcra Kılınan Tahkikat, Cilt I, No. 503-523, Birinci, Dördüncü, Dokuzuncu İçtima, T.B.M.M. Basımevi, 1993.

Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre 3, İçtima Senesi 2, I. Cilt, T.B.M.M. Basımevi, 1993.

Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre 3, İçtima Senesi 2, II. Cilt, T.B.M.M. Basımevi, 1991.

Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre 3, İçtima Senesi 3. II. Cilt, T.B.M.M. Basımevi, 1991.

Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre 3, İçtima Senesi 4, I. Cilt, T.B.M.M. Basımevi, 1992.

Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre 3, İçtima Senesi 4, II. Cilt, T.B.M.M. Basımevi 1991.

SAKALLI, Bayram, "Osmanlıdan Cumhuriyete Türk Aydını", **Osmanlı**, C VII, Yeni Türkiye Yay., s.616-629.

Sebilürreşad, C 2-9, S 30- 212, Eylül 1328, 69-70.

Sebilürreşad.

SHAW, Stanford, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, Çev. Mehmet HARMANCI, Cilt I, İstanbul 1982.

Sırat-ı Müstâkîm

TBMM Albümü, 23 Nisan 1920-20 Ekim 1991.

TBMM Azasının Tercümei Hâl Kâğıdı Örneği, 7, 601-700.

TBMM Kanunlar Dergisi, Dönem 8, Cilt 31.

TBMM Kanunlar Dergisi, Dönem 8, Cilt 32.

TBMM Sicil Arşivi, No: 622, Albüm sıra no: 104.

TBMM T.D, Dönem 8, Cilt 15.

TBMM T.D, Dönem 8, Cilt 18.

TBMM T.D, Dönem 8, Cilt 20.

TBMM T.D, Dönem 8, Cilt 24.

TBMM Umumî Kâtipliği Tercümei Hâll (Kısaca).

TUNAYA, T. Zafer, "Amme Hukukumuz Bakımından İkinci Meşrutiyetin Siyasî Tefekküründe İslâmcılık Cereyanı", **İÜ HF Mecmuası**, C XIX, No:3-4, 1948, s.630-670.

TUNAYA, T. Zafer, **Hürriyetin İlânı**, İstanbul 1959.

TUNAYA, T. Zafer, **Türkiye'de Siyasî Partiler 159 - 1950**, İstanbul 1952.

TURHAN, Mümtaz, **Kültür Değişmeleri**, MÜ İF Vakfı Yay., İstanbul 1987.

Türk Parlamento Tarihi, IV. Dönem, 1931-1935, II. Cilt, IV. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri, Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu, Ankara.

Ulus.

Üçüncü Türk Tarih Kongresi, Ankara, 15 - 20 Kasım 1943, Kongreye Sunulan Tebliğler, T.T.K. Basımevi Ankara 1948.

ÜLKEN, H. Ziya, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yay., İstanbul 1980.

Vakit.

Vatan.

YEŞİL, Ahmet, **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, Kültür ve Turizm Bak. Yay. I. Baskı Ankara 1987.

Zafer.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/m-semsettin-gunaltay-1883-1961/?pdf=3356> adresinden erişilmiştir